

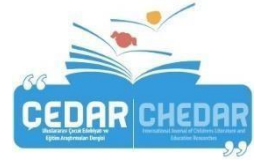

Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

Cilt: 6, Sayı:2, 2023, Sayfa: 22 - 39

*International Journal of Children's Literature and
Education Researches*

Volume:6, Number:2, 2023, Page: 22- 39

Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Yer Alan Arketiplerin İncelenmesi

Büşra Nur MUSULOĞLU*

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türkiye

Esin SEZGİN**

Mudanya Üniversitesi, Türkiye

Geliş Tarihi / Submitted: 20 / 06 / 2023 **Kabul Tarihi / Accepted: 05 / 09 / 2023**

Özet: Arketip sözcüğünü psikoloji literatürüne kazandıran isim Carl Gustav Jung olmuştur. Zaman içerisinde, Jung'un, evrendeki varlıkların miktarı kadar, söylemiyle ifade ettiği arketipler üzerine birçok farklı tanım ve kategori oluşturulmuştur. Çocuk edebiyatı, arketipler için geniş bir çalışma alanı sunmaktadır. Çocuk edebiyatında yer alan edebi eserlerde basit bir dil kullanılmasına karşın yorumlamayla açığa çıkarılacak derin anlamlar bulunmaktadır. Bu çalışmada birçok farklı disiplinin üzerinde çalışmalar yürüttüğü ve son derece önemli görülen arketip kavramına yönelik yayınlanmış olan çalışmalar aracılığıyla çocuk edebiyatında arketip kavramını incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan, doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama işlemi DergiPark veri tabanı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamına 17 makale dahil edilmiştir. Elde edilen veriler doküman analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Arketip kavramını temel alarak çocuk edebiyatı eserlerini inceleyen çalışmaların; edebi eser türlerine, yayın yıllarına, incelemiş oldukları arketiplere, kolektif bilinçdışı kavramına yer verme durumlarına bakılmıştır. Yayınlanan makalelerin edebi türlerinin yalnızca masal ve öykü olduğu görülmüştür. İncelenen 17 makalede yer alan eserlerin 9'unun masal, 8'inin ise öykü olduğu tespit edilmiştir. Konu hakkında en yakın tarihli makalelerin 2022 yılında yayınlandığı ve bunların sayısının 3 olduğu görülmüştür. Bu alanda en fazla makale ise 5 makaleyle, 2021 yılında yayınlanmıştır. 2017, 2016, 2015, 2012, 2011 ve 2010 yıllarında konu hakkında makale yayınlanmamıştır. İncelenen makalelerde toplam 12 farklı çeşit arketipe ulaşılmıştır ve en sık ele alınan arketipin gölge arketipi olduğu tespit edilmiştir. Gölge arketipini sırasıyla, anne, yaşlı bilge, animus, kahraman, anima, persona, yeniden doğuş, baba, self, hilebaz ve asi arketipi takip etmiştir. İncelenen 17 makaleden 15'inde arketiplerin incelenmesinde önemli bir kavram olarak görülen kolektif bilinçdışı kavramı incelenmiş, 2'sinde ise kolektif bilinçdışı kavramı incelenmemiştir. Gelecekte çocuk edebiyatı alanında yapılacak olan çalışmalarda arketip kavramının masal ve öykü türünden farklı edebi türlerde de ele alınarak incelenmesinin literatürde tespit edilen bir eksikliğin giderilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecekte, çocuk edebiyatı alanında yerli ve yabancı daha fazla edebi eserin incelenmesiyle de literatürdeki çeşitliliğin artırılmasına katkı sunulabilir.

Anahtar Sözcükler: Arketip, Kolektif Bilinçdışı, Çocuk Edebiyatı, Masal, Öykü

Abstract: It was Carl Gustav Jung who introduced the word archetype to psychology literature. Over time, many different definitions and categories have been created on archetypes, which Jung expressed as the amount number of beings in the universe. Children's literature offers a wide field of study for archetypes. Although simple language is used in literary works in children's literature, there are deep meanings to be revealed through interpretation. This study, it is aimed to examine the concept of archetype in children's literature through the studies published on the concept of archetype, which is considered extremely important and on which many different disciplines carry out studies. The document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. Data collection was carried out through the DergiPark database. 17 articles were included in the study. The data obtained were analyzed by the document analysis method. The types of literary works, years of publication, the archetypes they examined, and the inclusion of the concept of collective unconscious in the studies examining children's literature works based on the concept of archetype were examined. It was seen that the literary genres of the published articles were only fairy tales and stories. It was determined that 9 of the works in the 17 articles analyzed were fairy tales and 8 were stories. It was observed that the most recent articles on the subject were published in 2022 and the number of these articles was 3. The most

* Yüksek Lisans Öğrencisi, 0000-0001-8173-8282, bmusuloglu@gmail.com

** Doç.Dr., 0000-0002-9772-9855, esinsezgin21@gmail.com

articles in this field were published in 2021 with 5 articles. No articles were published on the subject in 2017, 2016, 2015, 2012, 2011 and 2010. A total of 12 different types of archetypes were reached in the analyzed articles and it was determined that the most frequently discussed archetype was the shadow archetype. The shadow archetype was followed by the archetypes of mother, old sage, animus, hero, anima, persona, rebirth, father, self, trickster and rebel. In 15 of the 17 articles analyzed, the concept of the collective unconscious, which is seen as an important concept in the analysis of archetypes, was examined, while in 2 articles the concept of the collective unconscious was not examined. In future studies to be conducted in the field of children's literature, it is thought that examining the concept of archetype in literary genres other than fairy tales and stories will contribute to the elimination of a deficiency identified in the literature. In the future, more domestic and foreign literary works in the field of children's literature can contribute to increasing the diversity in the literature.

Keywords: Archetype, Collective Unconscious, Children's Literature, Fairy Tale, Story

Giriş

Çocuk edebiyatı, çocukların hayal ve duygu dünyalarına hitap eden sözlü ve yazılı eserlerden meydana gelir (Gubar, 2011; Kanter, 2014). Çocuğun gelişiminde önemli bir yeri olan bu edebiyat türü, 2-6 yaş içine alan ilk çocukluktan, son çocukluk olarak kabul edilen 14 yaşa kadar olan yaşam dönemini kapsar (Balci, 2012). Roman, öykü, masal, şiir, gezi yazısı ve biyografik eserler çocuk edebiyatında ele alınan başlıca türlerdir (Oğuzkan, 2000). Bu eserler, çocukların gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak pedagojik hassasiyetle kaleme alınmalıdır (Sevim, 2020). Çocuk edebiyatının en önemli faydalarından biri çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmasıdır (Tunç, 2021). Yapılan birçok çalışmanın sonuçları, edebi eserler sayesinde çocukların pek çok alanda geliştiğini göstermektedir: Edebi eserler sayesinde çocukların dil gelişimleri hızlanmakta (Pancsofar ve Vernon-Feagans, 2010; Yakup, 2020), yazı yazma ve düşünme becerileri artmakta (Weigel vd., 2006; Fırat, 2013) ve sosyal ve duygusal becerileri gelişmektedir (Phillips vd., 2021). Çocuk edebiyatı, günümüzün yaratıcılığı zedeleyen ve hızla akan dünyasında, çocukların yaratıcılık ve hayal gücü becerilerinin canlı tutulması için korunması gereken önemli bir alandır (Todres, 2015). Çocuk edebiyatı alanında yazılan edebi eserlerde basit bir dil kullanılmasına karşın yorumlamayla açığa çıkarılacak derin anlamlar bulunur (İnce, 2014). Arketipler, edebi eserlerin psikolojik çözümlemesinde karşılaşılan kavramlardan biridir (Jacobi, 2002; Türkan, 2018; Tunç, 2021). Edebi eserlerde sıkça yer bulan arketiplerin varlığı edebiyat çalışmalarıyla en iyi şekilde ortaya çıkarılmaktadır (Moran, 2002; Sivri, 2022).

Arketip kelimesi ilk ve kök temsil anlamına gelen yunanca kökenli bir kelimedir (Güzel, 2014). Bu sözcüğü psikoloji literatürüne kazandıran isim analitik psikolojinin kurucu ismi Carl Gustav Jung olmuştur (Çinko, 2020; Kavut, 2020). Jung (2003)'a göre yeni doğmuş bir bebeğin zihni John Locke'un iddia ettiği gibi istenilen her şeyin yansıtılarak doldurulabileceği boş bir levha değildir çünkü bireyler doğuştan zihinlerinde ilk imgeler olan arketiplerle dünyaya gelmektedirler. Arketipler, insanlığın ortak mirasını oluşturmakta ve uygun durumlarda; sosyal statü, inanç, ulus, coğrafya veya tarihsel zaman farkı göstermeden tüm bireylerde benzer duygu, düşünce ve davranışları açığa çıkarmaktadır (Pietikainen, 1996; Serrican, 2015). Arketiplerin farkına varmak bireylerin kendilerini dünyaya yabancı hissetmemeleri için son derece önemlidir (Jung, 2003). Bilinçdışı simgesel olarak yer edinmiş olan arketiplerin farkında olmayı başaramayan bireyler yaşamla bütünleşmekte zorluk yaşamakta ve bunun bir sonucu olarak acı veren ruhsal sıkıntılarla karşılaşmaktadır (Küçükhemet ve Serarslan, 2020). Yetişkinler için kavranması son derece önemli olan arketip kavramı çocuklar için de son derece önemlidir. Çocuklar, yetişkinler gibi doğuştan getirdikleri arketipler aracılığıyla kendilerini geliştirme kapasitesine sahiptirler (Fakirullahoğlu, 2022). Arketipler, çocukların kendilerini keşfetmelerinin bir parçasıdır (Fordham vd., 2017). Çocuklarla çalışan araştırmacı ve eğitimcilere arketipler zengin bir kaynak sunmaktadır. Çocukların çizimlerini değerlendirme ve yorumlamada arketipler oldukça önemlidir (Green, 2008; Çankırılı, 2011). Oyun terapisi uygulamalarında da arketiplere ve bunlarla oldukça ilişkili olan kolektif bilinçdışı kavramına sıklıkla başvurulmaktadır (Allan ve Levin 1993; Peery, 2002).

Arketipler incelenirken, kişisel ve kolektif bilinçdışı kavramlarıyla sıklıkla karşılaşılmaktadır (Sarıççek, 2014). Kişisel bilinçdışı; bireylerin öznel hayatında hatırlanamayan hatıraları, bilinç yüzeyine çıkamamış duyguları ve bilinç düzeyi için henüz yeterli olgunluğa erişmemiş olan içerikleri

kapsamaktadır (Jung, 2006). Kolektif bilinçdışı ise insanlığın ortak mirası olmasından dolayı evrensel nitelik göstermektedir ve kolektif bilinçdışını meydana getiren şeyler arketiplerdir (Jung, 1991; Jung, 2003; Kavut, 2020). Arketip tanımlamalarının bazıları bizzat Jung tarafından yapılmışken bazı arketip tanımlamaları alanda çalışan farklı isimler tarafından oluşturulmuştur. Arketipler alanında çalışan isimlerden olan Mark ve Pearson (2001), Jung'un çalışmalarından yola çıkarak arketipleri 12 ana kategoriye indirgemeye çalışmıştır. Bu arketipler şunlardır: hükümdar, masum, asi, içimizden biri, kahraman, yardımsever, kâşif, sihirbaz, aşık, yaratıcı, soytarı, bilge ve masum (Eren ve Dal, 2019; Mark ve Pearson, 2001). Jung arketiplerin sayısını “evrendeki varlıkların miktarı kadar” söylemiyle açıklamış olsa da sıklıkla dile getirdiği, açıklamalarda ve detaylandırmalarda bulunduğu bazı arketipler bulunmaktadır. Hall ve Nordby (2006), Jung'un özellikle persona, gölge, self, anima ve animus arketipleri üzerinde durmuş olduğunu ifade etmiştir. Jung'un çok büyük önem attığı bu beş arketip, kişiliğin oluşumunda son derece etkindir bu nedenle bu arketiplerin kişilik sistemini oluşturan unsurlar şeklinde ele alınması mümkündür (Geçtan 1998; Kaptan 2018). Bu arketiplerin dışında daha birçok arketip çeşidi Jung ve diğer araştırmacılar tarafından tanımlanmıştır. Anne, baba, yeniden doğuş, puer aeternus ve daha pek çok arketip ismine rastlamak mümkündür.

1.1. Başlıca Arketipler

1.1.1. Persona

Latince kökenli bir kelime olan persona, eski çağlarda aktörlerin taktığı maskeleri ifade eden bir sözcüktür. Persona arketipi ismini buradan aldığı için maske arketipi olarak da bilinir (Blomkvist, 2002). Bu arketip bireylerin günlük yaşamda topluma karşı kendilerini yansıtmış biçimidir ve toplum tarafından reddedilmemek, dışlanmamak için sürekli olarak varlığını koruma zorunluluğu bulunmaktadır (Rizakiah, Sili ve Kuncara, 2018). Bu arketip insani ilişkilerin yürütülmesi için zorunludur ve personası gelişmemiş insanlar sosyal ilişkilerde çok fazla sorun yaşamaktadırlar (Uğurlu, 2022). Jung (2003), “Karşıtlar ayırt edilmediği sürece bilinç de olmaz.” ifadesini kullanmıştır. Bu doğrultuda persona arketipi bireyin karanlık tarafını yansıtan gölge arketipi için dengeleyici rol üstlenmektedir.

1.1.2. Gölge

Gölge arketipi, insanların dışarıya yansıttıklarında onay ve kabul görmesi mümkün olmayan arzu ve düşüncelerinden oluşur ve çoğu zaman bireyler bu arzu ve düşünceleri kendilerine bile itiraf etmeye zorlanırlar (Meyer, 2003). Birey gölgesinin ne kadar az farkında olursa gölge, karakter üzerinde o kadar hakimiyet kurar ve bu nedenle analitik psikolojide analiz edilen kişinin gölgesiyle yüzleşmesi istenmektedir (Jung, 2010; Snowden, 2013; Akmeşe, 2021). Gölge arketipinin oluşabilmesi için bireyin belli bir bilinç düzeyini aşmış olması gerekmektedir bu nedenle çocuklarda gölge arketipi tam olarak oluşmamıştır (Türkan, 2018).

1.1.3. Self

Self arketipi, ben ve kendilik arketipi olarak da isimlendirilmektedir ve temelde bireyin bilinç düzeyinde kendi kişiliğinin farkına varmasını yansıtmaktadır (Şenocak ve Doğan, 2020). Diğer arketiplerin bilinç düzeyinde farkına varılmasında da self arketipi kilit bir rol oynamaktadır (Şenocak ve Doğan, 2020; Özcan, 2021). Çocuklarda henüz bilinç ve bilinçdışı ayrışması gerçekleşmediği için self arketipine rastlanmaz (Karagözlü, 2011).

1.1.4. Anima ve Animus

Anima arketipi erkeklerin içlerinde barındırdıkları kadınsı yönleri, animus arketipi ise kadınların içlerinde barındırdıkları erkeksi yönleri yansıtmaktadır. Arketip sistemi içerisinde farklı cinsiyetteki bireylerle kurulan ilişkiler yaşama uyum gösterme noktasında önemli görülmektedir. Bu iki arketipin etkisi, farklı cinsiyetteki bireylerle olan günlük ilişkilerden eş seçimine kadar geniş bir alanda görülmektedir (Akmeşe, 2021; Özcan, 2021). Erkek çocukları için anne, anima arketipinin; kız çocukları için ise baba, animus arketipinin taşıyıcısı ve temsilcisidir (Fordham, 1994; Yılmaz, 2012).

1.1.5. Anne ve Baba

Jung'un en sık ele aldığı arketiplerden biri olan anne arketipi, bireylerde çoğunlukla somut görünüm olarak anneye duyulan sevgi olarak açığa çıkmaktadır ve annelik kavramının içeriğini dolduran

tüm anlam ve tanımlamalar anne arketipinin de özünü inşa etmektedir (Jung, 2003; Kabalcı, 2019). Anne arketipi kız ve erkek çocuklarda farklı şekilde ortaya çıkar; kız çocukları için anne, bilinçli bir yaşamın temsiliyken erkek çocukları için anne, bilinçdışının gizemli temsillerinden oluşan bir varlıktır (Korucu, 2019). Anne arketipinin taşıdığı niteliklerin çocuğun ruhsal gelişimi için çok önemlidir (Stevens, 1999). Baba arketipi çoğunlukla koruyan, cesaretli, cezalandırıcı, yasa koyan olarak simgeleştirilirken anne arketipi daha çok yaşam, tabiat, tanrıça gibi simgelerle yansıtılmaktadır (Şahin, 2010; Uygur ve Mungan, 2021).

1.1.6. Yeniden Doğuş

Yeniden doğuş arketipi, reenkarnasyon gibi psikik bir anlamı çağrıştırıyor olsa da analitik psikolojide daha çok bireyin özsel dönüşümünün gerçekleştiği bilinçdışı süreci yansıtmaktadır (Korucu, 2019; Önder, 2019). Bu arketip, edebi eserlerde, özellikle de romanlarda sıklıkla yer bulmaktadır (Brodersen ve Glock, 2016; Korucu, 2019).

1.1.7. Puer Aeternus

Puer Aeternus arketipi, Jung'un çocuk arketipi tanımları içerisinde yer alır. İsmi mitolojik bir karakterden alan bu arketip, ebedi ve bitmeyen çocukluk dönemini temsil eder (Jung, 2015). Bu arketipin görüldüğü bireyler, yaşamlarında bitmeyen bir anne arayışı içerisindedir ve kendilerini güvende hissettikleri çocukluk çizgisinde kalma eğilimi gösterirler (Kozanoğlu, 2020). Bu arketipin yaşamı üzerinde baskın olduğu bireyler konfor alanından ayrılmayı göze alamama sonucunda var olan potansiyelleri kullanamadan yaşamlarını tüketirler (Çinko, 2020).

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu araştırmanın amacı birçok farklı disiplinin üzerinde çalışmalar yürüttüğü ve son derece önemli görülen arketip kavramına yönelik yayınlanmış olan çalışmalar aracılığıyla çocuk edebiyatında arketip kavramının incelenmesini sağlamaktır.

Araştırma Problemleri

Araştırmada arketip kavramıyla ilgili Türkiye'de yayınlanmış olan makalelerden yola çıkılarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Arketip kavramıyla ilgili Türkiye'de çocuk edebiyatı alanında yayınlanmış olan makalelerin:

- İncelenen/ Ele alınan edebi eser türüne göre dağılımı nasıldır?
- Yayın yılına göre dağılımı ve değişimi nasıldır?
- Tespit edilen arketip çeşitlerine göre dağılımı nasıldır?
- "Kolektif bilinçdışı" kavramına yer verilip verilmemiş olma durumuna göre dağılımı nasıldır?

2. Yöntem

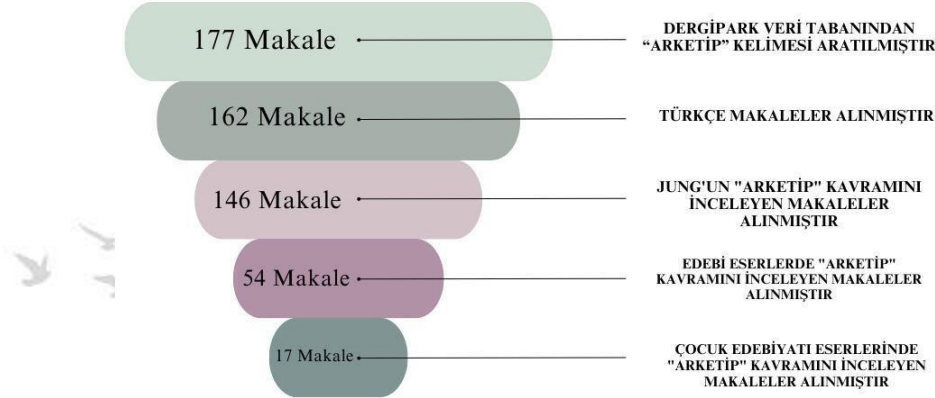
2.1. Araştırmanın Türü

Bu araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, yazılı belgelerin sistematik olarak incelendiği çalışmalarda kullanılır (Wach, 2013). Bu yöntem basılı ve elektronik tüm belgeleri incelemek için kullanılabilir ve çoğunlukla diğer araştırma yöntemlerini desteklemek için kullanılsa da bağımsız bir yöntem olarak da tercih edilebilir (Kıral, 2020). Doküman inceleme yönteminde veri toplama yerine veri seçimi yapmak esastır (Bowen, 2009). Forster (2006)'a göre doküman inceleme yöntemi beş adımdan oluşmaktadır: Dokümanlara erişme, dokümanların orijinalliklerini kontrol etme, dokümanları anlama, dokümanları analiz etme ve dokümanlardan elde edilen analizleri kullanma. Bu araştırmada doküman inceleme yönteminin aşamalarına uygun olarak öncelikle DergiPark veri tabanından verilere ulaşılmış, makalelerin orijinalliklerinin kontrolü sağlanmış, makalelerin içerikleri detaylıca incelenmiş, yapılan incelemeler kategorilere ayrılarak sınıflandırılmış ve son olarak da elde edilen bulguların dağılımı sunulmuş ve yorumlanarak tartışılmıştır.

2.2. Veri Kaynakları, Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler doküman analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Doküman analizinde belirli bir amaca dönük olarak bulunan, okunan ve not alınan çalışmaların değerlendirmesi yapılır (Karasar, 2005). Bu yöntem, nitel araştırma yapan araştırmacılar için oldukça önemli bir yöntemdir (Hoepfl, 1997).

Grafik 1. DergiPark Veri Tabanından İncelenen Makalelere Erişim Aşamaları

Bu çalışmanın veri toplama aşamasında öncelikle DergiPark veri tabanından “arketip” kelimesi aratılmıştır. Veri tabanı üzerinden arama yapılırken herhangi bir tarih sınırlandırmasına gidilmemiş, araştırma yapılan tarihten itibaren DergiPark veri tabanı üzerinden erişilebilen tüm makaleler incelenerek elemeye tabi tutulmuştur. DergiPark veri tabanında, 19 Şubat 2023 tarihinde “arketip” kelimesi aratıldığında toplam 177 makaleye ulaşılmıştır. Erişilen makalelerden yalnızca Türkçe olarak yayınlanan ve Jung’un temellendirdiği arketip kavramını esas alan çocuk edebiyatı inceleme çalışmaları kapsama dahil edilmiştir. Bu kriterlerin dışında kalan çalışmalar, kapsam dışı bırakılarak çalışmaya dahil edilmemiştir. Yapılan dahil etme ve çıkarma işlemleri sonucunda bu çalışma kapsamına 17 makale alınmıştır. Çalışmanın kapsamına dahil edilen makaleler tablolaştırılarak sunulmuştur:

Tablo 1. Arketip Kavramına Yönelik Yapılan Çalışmaların Yazar ve Çalışma Adına Göre Sıralanması

SIRA NO	YAZARLAR	MAKALENİN ADI
1	Nusret Yılmaz	Ömer Seyfettin’in “Yalnız Efe” Adlı Öyküsündeki Arketip(sel İmge)ler
2	Bekir İnce	Jung’un Arketip Teorisi ve Toplumsal Histerinin Edebiyatta Dışa Vurumu: “Prenci Olmayan Masal Kitabı”
3	Fatih Ege	Campbell’in Monomit ve Jung’un Arketip Kavramları Bağlamında “Trak-Trak Kabacığı” Masalının İncelenmesi
4	Hatice Kübra Uygur, Hayriye Sema Mungan	Mardin'den Derlenen Keloğlan Masalına Arketipsel Bir Yaklaşım
5	Seval Kasımoğlu	Türk Masallarında Anne Motifinin Psikanalitik Çözümlemesi
6	Nedim Bakırcı	“Hocanın Aklı” Adlı Masalın Sembolik Çözümlemesi
7	Fatih Ege, Levent Toksöz	Momotaro Masalı Örneğinde Japon Kültüründe Kolektif Bilinçdışı Unsurlar
8	Cansu Daşdemir	Erler Karısına Koca Olmaya Giden Keloğlan Masalı Üzerine Arketipsel Bir Çözümleme
9	Selen Kipmen	“Vasalisa” Masalında Arketipler ve Semboller
10	Aynur Koçak, Işıl Karatekgül	Bilgeliğin Tacını Takan Alp Salur Kazan
11	Veysel Şahin	Dede Korkut Hikayelerinde İyilik İmgesinin Görüntü Seviyeleri
12	Vedi Aşkaroğlu	Dede Korkut Hikayelerinden Dirse Han Oğlu Buğaç Han Anlatısı Üzerine Simgesel / Arketipsel Bir Çözümleme
13	Mehmet Emin Bars	Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımından Çözümlemesi
14	Hüseyin Kürşat Türkan	“Altın Bülbül” Masalının Jung’un Arketipsel Sembolizm Kuramı Bağlamında İncelenmesi

15	Meryem Erdoğan	Dede Korkut Hikâyelerinden Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinin Arketipsel Sembolizm Açısından Çözümlemesi
16	Özlem Özen, Deren Gülsever	Peter Pan ve Çocuk Hırsız Eserlerinde Anne Kompleksi
17	Seval Kasımoğlu	Yaşlı Bilge Adam Arketipinin Bir Örneği Olarak Tütü

İncelenen tüm makalelerin edebi eserlerde tespit etmiş oldukları arketipler çalışma için hazırlanan word dosyasına kaydedildikten sonra araştırmacı yanlış değerlendirmeleri önlemek için oluşturduğu dosyayı dikkate alarak tüm makaleleri tekrar inceleyerek verilerin güvenilirliğini artırmaya çalışmıştır. Ardından araştırmacılar, makalelerden elde edilen bulguları birbirlerinden bağımsız olarak tekrardan inceleyerek gerekli değerlendirme ve kontrolleri sağlamıştır. Bu adımdan sonra araştırmacılar kendi bireysel değerlendirmelerini karşılaştırmıştır ve bunun sonucunda veriler üzerinde fikir birliğine varmışlardır.

Bu çalışmanın verileri DergiPark veri tabanı üzerinden 19 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır. Bu durumda çalışma 19 Şubat 2023 tarihine kadar DergiPark veri tabanı üzerinden erişimi sağlanan çalışmalarla sınırlı olacaktır.

Çalışmalarda incelenen masallara bakıldığında: “Trak- Trak Kabakçığım”, Gagavuz Türklerinin anlatılarında geçen bir masal olduğu görülür. Bu masal içerisinde mitolojik ve arketipsel incelemelere imkân sunan birçok unsur taşımaktadır (Ege, 2020). Kasımoğlu (2022)’nin Türk Masallarını incelediği çalışmada hangi masalları inceleme kapsamına aldığı belirtilmemiştir. Türk Masalları incelenerek genel çerçevede bir arketipsel inceleme sunulmuştur. “Hocanın Aklı” masalı, birçok benzer metni bulunan bir masaldır. Bakırcı (2021), “Hocanın Aklı” masalını incelediği çalışmada masalın Kocaeli, Gölcük’te derlenen versiyonunu esas alarak arketipsel inceleme gerçekleştirmiştir. “Momotaro” masalı, Japonya’da oldukça popüler olan ve Japon kültüründen birçok öğe taşıyan bir masaldır. Bu masalın da birçok eş metni olsa da genel olarak metinler ana motifleriyle birbirlerine oldukça fazla benzerlik göstermektedir (Ege ve Toksöz, 2021). Uygur ve Mungan (2021)’in Keloğlan Masalı’nı arketipsel yaklaşımla inceledikleri çalışmada Keloğlan Masalının Mardin, Artuklu ilçesinden derlenmiş versiyonu esas alınmıştır. Keloğlan, Türk masallarında keskin zekâsı, muzip karakteri ve kurnazlığı ile bilinen ve Türk anlatılarında önemli yer tutan bir masal tiplemesidir. Daşdemir (2019), Keloğlan Masalı’nı incelediği makalesinde “Erler Karısına Koca Olmaya Giden Keloğlan” masalını esas almıştır. “Vasalisa”, anonim bir Rus masalıdır. Bu masalda masalın kahramanı olan Vasalisa’nın başından geçenler ele alınır (Kipmen, 2020). “Altın Bülbül” masalı, Nedim Bakırcı’nın “Niğde Masalları” eserinde yer alan masallardan biridir (Türkan, 2022). “Tuti” ise, doğu edebiyatının en önemli masallarından biridir. Didaktik yönü ağır basan bu masalda eğlendirerek öğretme amaçlanır (Kasımoğlu, 2022).

Çalışmalarda incelenen hikayelere bakıldığında: “Yalnız Efe”, Ömer Seyfettin tarafından bir halk öyküsünden ilham alınarak kaleme alınan bir eserdir. Eserde, babasının haksız yere öldürülmesinin intikamını almak isteyen Kezban’ın dağa çıkıp kahramana dönüşmesi konu edilir (Yılmaz, 2019). Ömer Seyfettin, Birinci Dünya Savaşı’nın çalkantılı döneminde hissettiği hüznü duygulardan bir kaçış olarak yazdığı bu kahramanlık temalı öyküye yönelmiştir (Alangu, 2010). Bu eser 6-12 yaş grubuna yönelik olarak sunulmaktadır (https://www.kitapyurdu.com/kitap/yalniz-efe-ilkogretim/73415.html&manufacturer_id=790). “Prensi Olmayan Masal”, Fatih Erdoğan tarafından kaleme alınan ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında öğrencilere sunulan bir hikayedir. Birçok fantastik öğeyle kurgulanmış öyküde, birbirinden bağımsız gibi görünen iki farklı öykü tek bir öykü gibi girişik bir hale sokularak okuyucuya sunulmaktadır (İnce, 2014). “Peter Pan” 1904 yılında J. M. Barrie tarafından kaleme alınan bir eserdir. Kitabın baş karakteri Peter Pan, annesi tarafından terk edilmiş bir çocuktur. Peter Pan, uçabilen bir hikâye karakteridir. Anlatı boyunca Peter’in hem küçük ve sevimli oluşu hem de karanlık bir tarafının olduğu görülmektedir (Özen ve Gülsever, 2021). “Dede Korkut” hikayeleri, Türk kültürünün söz ve yazıyla gelecek kuşaklara aktarılmış en güzel örneklerindedir (Şahin, 2010). Koçak ve Tekgül (2020), “Dede Korkut” hikayelerinden biri olan “Bilgelğin Tacını Takan Alp Salur Kazan” hikayesini incelemiştir. Aşkaroğlu (2013), “Dede Korkut” hikayelerinden olan “Dirse Han Oğlu Buğaç Han”ı incelemiştir. Bars (2018), “Dede Korkut” hikayelerinden “Deli Dumrul”u arketipsel bağlamda incelemiştir. Erdoğan (2020) ise, “Dede Korkut” hikayelerinden “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı”yı incelemiştir.

4. Bulgular

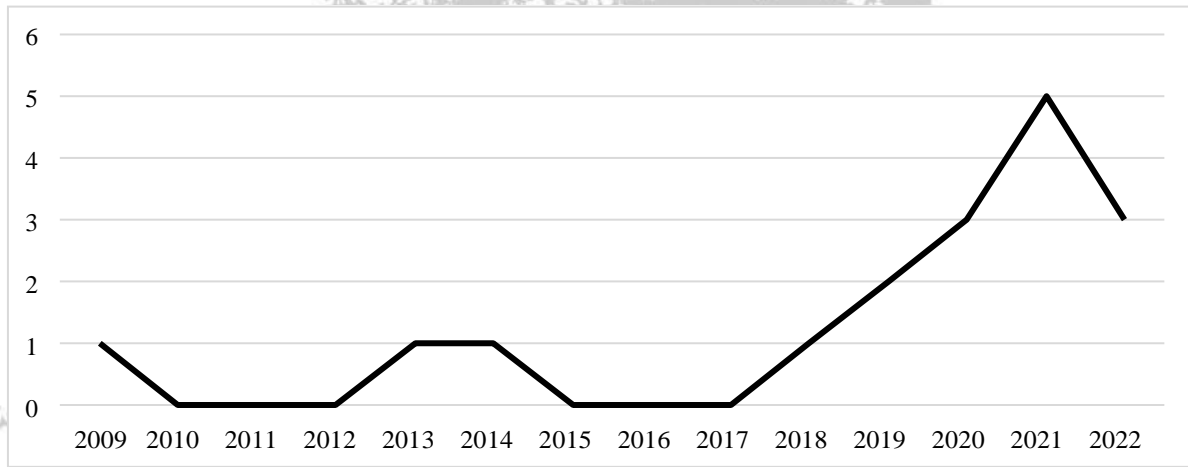
Bu bölümde arketip kavramını temel alarak çocuk edebiyatı eserlerini inceleyen çalışmaların, edebi eser türüne, yayın yıllarına, eserlerde tespit etmiş oldukları arketiplere, kolektif bilinçdışı kavramına değinip değinmediklerine göre incelenmesi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Arketip Kavramı Kapsamında Makalelerde İncelenen Eserler Türlerinin Frekans Değerleri

İncelenen Eserin Türü	<i>f</i>
Masal	9
Öykü	8
Toplam	17

Tablo 2’de incelenen eserlerin türlerinin frekans dağılımı görülmektedir. Makalelerde incelenen edebi türler yalnızca masal ve öykü olmuştur. İncelenen 17 makalede yer alan eserlerin 9’unun masal, 8’inin ise öykü olduğu belirlenmiştir.

Grafik 2. İncelenen Makalelerin Yayın Yıllarına Göre Dağılımı

Grafik 2’de çocuk edebiyatı alanında yazılmış makalelerin yıllara göre dağılımı gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde ulaşılan en eski tarihli çalışmanın 2009 yılına ait olduğu görülmektedir. 2009 yılında konu hakkında 1 makale yayınlanmıştır. En yakın tarihli makalelerin 2022 yılında yayınlandığı ve bunların sayısının 3 olduğu görülmüştür. Bu alanda en fazla makale ise 5 makaleyle 2021 yılında yayınlanmıştır. 2020 yılında 3, 2019 yılında 2 makale bulunmaktadır. 2018, 2014 ve 2013 yıllarında bir makale yayınlanmış, 2017, 2016, 2015, 2012, 2011 ve 2010 yıllarında konu hakkında makale yayınlanmamıştır.

Tablo 3. Makalelerde İncelenen Eserler ve Eserlerde Tespit Edilen Arketipler

İncelenen Eserler	Tespit Edilen Arketipler	İncelenen Eserler	Tespit Edilen Arketipler
Yalnız Efe	- Animus - Anne - Gölge - Hilebaz - Kahraman - Self (Kendilik) - Yeniden Doğuş - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)	Dede Korkut (Bilgelğin Tacını Takan Alp Salur Kazan)	- Anima - Animus - Anne - Gölge - Kahraman - Persona - Self (Kendilik) - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)
Prensi Olmayan Masal	- Anima - Animus - Gölge	Dede Korkut	- Anne - Baba - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)
Trak-Trak Kabakçıgım	- Gölge - Kahraman	Dede Korkut (Dirse Han)	- Animus - Anne

	- Yaşlı Bilge (Yüce Kişi) - Yeniden Doğuş	Oğlu Buğaç Han	- Gölge - Kahraman - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)
Keloğlan	- Anima - Animus - Baba - Gölge - Hilebaz - Kahraman - Persona - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi) - Yeniden Doğuş	Deli Dumrul	- Anima - Animus - Anne - Asi - Baba - Gölge - Hilebaz - Kahraman - Persona - Self (Kendilik) - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)
Türk Masalları	- Anne	Peter Pan	- Anne
Erlər Karısına Koca Olmaya Giden Keloğlan	- Anima - Anne - Gölge - Persona - Self (Kendilik) - Yeniden Doğuş	Momotaro	- Anima - Animus - Anne - Baba - Gölge - Kahraman
Dede Korkut (Kanlı Koca Oğlu Kan Turah)	- Anima - Animus - Anne - Gölge - Kahraman - Persona - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi) - Yeniden Doğuş	Altın Bülbül	- Anima - Animus - Anne - Baba - Gölge - Persona - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)
Vasalisa	- Anne - Gölge - Persona - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)	Tutiname	- Gölge - Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)
Hocanın Aklı	- Gölge		

Tablo 3’te çocuk edebiyatı alanında incelenen makalelerde yer alan eserler ve bu eserlerde tespit edilen arketipler yer almaktadır. Eserlerde tespit edilen arketiplerin frekans değerleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Makalelerde İncelenen Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Tespit Edilen Arketiplerin Frekans Değerleri

Arketipler	f	Arketipler	f
Gölge	14	Persona	7
Anne	12	Yeniden Doğuş	6
Yaşlı Bilge (Yüce Kişi)	10	Baba	5
Animus	9	Self (Kendilik)	4
Kahraman	8	Hilebaz	3
Anima	8	Asi	1
Toplam	f 87		

Tablo 4’te incelenen makalelerde yer alan arketipler ve bu arketiplerin frekans ve yüzdeler değeri yer almaktadır. Elde edilen bulgular incelendiğinde toplam 12 farklı arketipe ulaşılmıştır ve en sık ele alınan arketipin “gölge” olduğu tespit edilmiştir. Gölge arketipinden sonra sırasıyla, “anne”, “yaşlı bilge”, “animus”, “kahraman” ve “anima”, “persona”, “yeniden doğuş”, “baba”, “self”, “hilebaz”, “asi” arketipi gelmektedir.

“Gölge” arketipinin bir örneğini “Trak- Trak Kabacığım” masalının incelendiği makalede

görmekteyiz: “Gölge arketipi nenenin sergilediği kıskançlık, kahramanın öfkeden sonra karşılaştığı diğer karşıt güç olarak karşısına çıkar” (Ege, 2021). “Gölge” arketipinin bir başka örneğine “Hocanın Akli” masalının incelendiği makalede rastlanır: “Hoca, Sarı Kardeşlerin tosununu eşek fiyatına satın almalarına kızdığı için bir eşek satın alarak gölge arketipi, Sarı Kardeşlere ders vermek ister. Hoca, oğluna oynanan oyunda yer alan eşek motifini kullanarak gölge arketipi Sarı Kardeşlere kendi oyunlarıyla cevap verir” (Bakırcı, 2021).

“Anne” arketipinin örneğine “Yalnız Efe” öyküsünün incelendiği makalede rastlamaktayız (Yılmaz, 2019). Bu makalede Kezban’ın askerlere zarar vermemek için kendini uçurumdan atmış olması “anne” arketipinin bir tezahürü olarak yorumlanmıştır. “Anne” arketipinin bir diğer örneğini ise Türk Masallarının incelendiği çalışmada görmekteyiz: “İyi meme ya da olumlu anne kavramı çocuğun yiyeceğe (süte) ulaşarak doyuma ulaşmasını; üvey anne, cadı, öz kötü anne figürleri ise bu doyuma ulaşmadığı ve bu doyumsuzluğun akabindeki reddetme duygusunun bir yansıması olduğu sonucuna ulaşmıştır” (Kasımoğlu, 2022).

“Yaşlı bilge” arketipi örneğine “Keloğlan” masalının incelendiği çalışmada rastlamaktayız. Bu masalın karakterlerinden olan dev, olağanüstü özellikler sergileyen, iyi huylu yüce bilgi kişi olarak sunulmaktadır (Uygur ve Mungan, 2021). Bu arketipin bir başka örneği ise “Vasalisa” masalının incelendiği çalışmada tespit edilmiştir. Bu masalda Baba Yaga karakteri yaşlı bilge kişinin özelliklerini taşımaktadır (Kipmen, 2020).

“Animus” arketipi örneğine “Dirse Han Oğlu Buğaç Han” hikayesinin incelendiği makalede rastlamaktayız: “Dede Korkut Hikâyeleri’nin hemen hepsinde kadın kahramanlar tıpkı erkek kahramanlar gibi at biner, kılıç çalar, ok atarlar. Bu özellik onların animus arketiplerinin ağır basmasından kaynaklanır. Kocasının dışarıda yapabileceği hataları da öngörüsü, sakin tavrı ve zekâsı ile çözebilen birisidir. Yol gösterici olması diğer bir özelliğidir” (Aşkaroğlu, 2013). Bu arketipinin bir başka örneğini “Deli Dumrul” hikayesinin incelendiği çalışmada görmekteyiz. Bu öykü animus arketipinin üzerine inşa edilmiştir (Bars, 2018).

“Kahraman” arketipi örneğini “Momotaro” masalının incelendiği makalede görmekteyiz. Bu masalda Momotaro karakteri kahraman arketipi olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır ve kahraman arketipinin ruhsal gelişim aşamalarını yansıtmaktadır (Ege ve Toksöz, 2021). “Kahraman” arketipinin bir başka örneğini “Bilgeliliğin Tacını Takan Alp Salur Kazan” hikayesinin incelendiği çalışmada görmekteyiz: “Kahraman, bilinçdışı süreçlerde ustalaşmak için bilinç seviyesinde güçlenmiş olmak durumundadır. Salur Kazan’ın da bilincin hükümdarlığında yenilmez bir kahraman olduğu açıktır” (Koçak ve Tekgül, 2020).

“Anima” arketipi örneğini “Momotaro” masalının incelendiği çalışmada görmekteyiz. Bu masalın sonunda Momotaro karakterinin Japon kadınlarının en güzeli ile birleşmesi onun “anima”sına ulaşması şeklinde sunulmuştur (Ege ve Toksöz, 2021). Bu arketipinin bir başka örneği, “Erler Karısına Koca Olmaya Giden Keloğlan” masalında anne arketipiyle birlikte ele alınırken görülür: “Masalda yer alan ilk iki yardımcı ruh, animanın dizginlenemediğini ve Keloğlan’ın her engelde anne arketipini simgeleyen hayvana başvurduğunu gösterir” (Daşdemir, 2019).

“Persona” arketipi örneğini “Keloğlan” masalının incelendiği çalışmada görmekteyiz: “Personalar daima idealize edilmiş maskeler olarak görülmez. Kişi bazen de olumsuz bir maske takabilir. Masalda bu tip bir maske kullanan kahraman devdir. Cadı tarafından gözleri oyulan dev, aslında kendi benliğinden uzak olumsuz bir maske takar” (Uygur ve Mungan, 2021). “Persona” arketipinin bir başka örneğini “Vasalisa” masalında görmekteyiz: “Baba Yaga’nın giysilerini yıkamak masaldaki ilk görevdir. Arketipsel simgecilikte giyim personayı yani toplumun bize verdiği değeri simgeler” (Kipmen, 2020).

“Yeniden doğuş” arketipinin bir örneğini “Yalnız Efe” hikayesinin incelendiği makalede görmekteyiz: “Kezban’da, yeniden doğuş arketipine uygun bütün veriler mevcuttur. Bir kurtarıcı bekleyen karamsar Türk insanının, Osmanlı’nın yıkılış dönemindeki ortak arzusunun kolektif bellekten beslenen sembol tipi olarak Kezban’ın Efeleşmesi, bir anlamda kadının (otoriteden mahrum kalmış halkın) “erkekleşme” (silah kuşanıp dağa çıkması) serüveni olarak işlenmektedir” (Yılmaz, 2019). “Yeniden doğuş” arketipinin bir başka örneğini ise “Trak-Trak Kabakçığım” masalının incelendiği makalede görmekteyiz: “Masal kahramanı yeniden doğuş mekânı olan ormana; terkedilmiş, güçsüz ve çaresiz bir konumda adım atmıştır. Kahraman ormandan çıktığında ise tüm bu özellikleri geride bırakmış olan ve erginlenme aşamasına geçecek olan güçlenmiş bir bilincin yansıması konumundadır” (Ege, 2021).

“Baba” arketipi örneğini “Momotaro” masalının incelendiği makalede görmekteyiz. Bu masalda odun toplayarak geçimini idame ettiren yaşlı adam baba arketipi konumunda sunulmuştur (Ege ve Toksöz, 2021). Bu arketipinin bir başka örneğine ise “Dede Korkut” hikayelerinin incelendiği çalışmada rastlanır. Dede Korkut hikayelerinde baba bilinç ve bilinçdışı değerlerin temsilcisi olarak sunulur (Şahin, 2010).

“Self” arketipi örneğini “Bilgeliğin Tacını Takan Alp Salur Kazan” öyküsünün incelendiği makalede görmekteyiz: “Salur Kazan’ın ava yalnız devam etme isteği ve sonrasında ava ulaşmak için dua etmesi, öz’e (self) gerçek bir yönelme isteği, kendi psişesini anlama yolu ile tüm hayatı anlamlandırma sürecine girdiğini gösterir” (Koçak ve Tekgül, 2020). “Self” arketipinin bir başka örneğini “Erler Karısına Koca Olmaya Giden Keloğlan” masalının incelendiği çalışmada görmekteyiz. Bu masalda Keloğlan’ın yola çıkarak gölgesinden kaçması ve kendi gücünün sınırlarının farkına varması self arketipinin yansıması olarak görülmüştür (Daşdemir, 2019).

“Hilebaz” arketipi örneğine “Keloğlan” masalının incelendiği çalışmada rastlamaktayız: “Cadının yaşamış olduğu mekânın ışıklı ve görkemli olması, bahçede zehirli meyveler gibi şifalı ağaçların da bulunması cadının, hilebazın benliğini gösterir.” (Uygur ve Mungan, 2021). Bu arketipinin bir başka örneğini “Deli Dumrul” hikayesinde görmekteyiz: “Anlatıda hilebaz arketipi Azrail’de ortaya çıkmaktadır. Azrail güvercin donuna girerek pencereden uçar. Deli Dumrul, Azrail’in kendisinden korktuğu için kaçtığını düşünür ve onu yakalamaya çalışır. Azrail’in Deli Dumrul’u bu şekilde aldatması hilebaz arketipinin bir niteliğidir. Güvercin şekline girip kaçan Azrail, Deli Dumrul’la alay etmiştir” (Bars, 2018).

“Asi” arketipi örneğini Deli Dumrul hikayesinin incelendiği makalede görmekteyiz: “Deli Dumrul anlatıda asi arketipinin de simgesidir. Ölümün olağan karşılandığı, düzenin bir parçası olarak kabul edildiği bir toplumda Deli Dumrul bu olguya başkaldırmıştır” (Bars, 2018).

Tablo 5. İncelenen Makalelerin Kolektif Bilinçdışı Kavramına Yer Verme Durumunun Frekans Değerleri

Kolektif Bilinçdışı Kavramı	f
Yer Alıyor	15
Yer Almıyor	2
Toplam	17

Tablo 5’te, 17 makalenin 15’inde kolektif bilinçdışı (kolektif bilinçaltı, ortak bilinçdışı, ortak bilinçaltı) kavramının incelenmiş olduğu, 2’sinde ise kolektif bilinçdışı kavramına hiç değinilmediği görülür.

“Kolektif bilinçdışı” kavramı “Dede Korkut Hikayeleri”nin incelendiği makalelerde (Şahin, 2010; Aşkaroğlu, 2013; Bars, 2018; Erdoğan, 2020), Keloğlan masallarının incelendiği makalelerde (Daşdemir, 2019; Uygur ve Mungan, 2021), “Altın Bülbül” masalının incelendiği makalede (Türkan, 2022), “Vasalisa” masalının incelendiği makalede (Kipmen, 2020), “Hocanın Aklı” masalının incelendiği makalede (Bakırcı, 2021) ve “Prensi Olmayan Masal” öyküsünün incelendiği makalede (İnce, 2014) karşımıza çıkmaktadır. “Kolektif bilinçdışı kavramı”nı inceleyen diğer çalışmalardan örnek ifadeler ise şöyledir:

Yılmaz (2019), “Yalnız Efe” öyküsünü incelediği çalışmasında öyküde yer alan Kezban karakterinin kolektif bilinçdışından beslenen sembol bir kadın tipini temsil ettiğini ifade eder. “Trak-Trak Kabakçığım” masalının incelendiği çalışmada ise kolektif bilinçdışına, inceleme sonucunda yapılan şu çıkarımla ulaşıldığı görülür: “Kolektif bilinçdışının binlerce yıllık birikimi olan semboller masal metinlerinin uydurma metinler değil; kolektif birikimin taşıyıcısı konumunda, değerli aktarım araçları oldukları sonucuna varmamızı sağlamıştır” (Ege, 2021). “Momotaro” masalının incelendiği çalışmada ise kolektif bilinçdışı ifadesinin şu şekilde ele alındığı bir örneğe rastlanır: “Kolektif bilinçdışı unsurlardan aldığı destek her zaman yanında olan kahraman böylelikle kültürel değerlere sahip çıktığında mutlak bir ödülün sahibi olunabileceğini okuyucuya aktarmış olmaktadır” (Ege ve Toksöz, 2021).

“Türk Masalları”nın incelendiği çalışmada (Kasımoğlu, 2022) ve “Peter Pan” eserinin incelendiği çalışmada (Özen ve Gülsever, 2021), kolektif bilinçdışı kavramına hiç yer verilmediği görülmüştür.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, arketip kavramına yönelik olarak DergiPark veri tabanı üzerinden erişilen 2009-2022 yılları arasında yayımlanmış 17 Türkçe makale incelenmiştir. Çocuk edebiyatı eserlerini inceleyen çalışmaların; edebi eser türüne, yayın yılına, incelemiş oldukları eserlerde tespit ettikleri arketiplere, kolektif bilinçdışı kavramına yer verip vermeme durumlarına göre incelenmesi sonucunda elde edilen başlıca bulgular alan yazını esas alınarak tartışılmıştır.

Arketipler kapsamında incelenen çocuk edebiyatı türlerinin yalnızca masal ve öykü olduğu görülmüştür. Masalların içerisinde simge ve sembollerini barındırıyor olmalarından kaynaklı olarak çözümlenmeye açık anlatımlar sunuyor olmalarının bu durumda etkili bir faktör olduğu düşünülebilir. Demir (2022), masalarda düşüncelerin sembollerle okuyucuya aktarıldığını, arketiplerin sembollerinden karakter ve kurgu aşamasında yararlandığını ve masallardaki karakter sembollerıyla arketip kavramının paralellik gösterdiğini ifade etmiştir. Özünel (2011) masal için, “Barındırdığı kodlar itibariyle toplumun gen haritası gibidir.” ifadesini kullanmıştır. Bu ifade arketip kavramına yöneltile tanımlama biçimleriyle benzerlik göstermektedir. Masal ve arketip kavramı arasında kurulan bu bağ, masal türünün arketip kavramı için zengin bir inceleme alanı olduğunu düşündürmektedir. Oruç ve Çağır (2020) da masalların kültürel kodları içeren zengin kaynaklar olduğunu ifade etmektedir. Bu tanımlama da insanlığın ortak kodlarını kapsayan kolektif bilinçaltı ve onun kapsamında gelişen arketip kavramıyla örtüşmektedir. Çocuk edebiyatının psikanalitik kuram çerçevesinde en çok ele alındığı edebi türler öyküler, ninniler ve masallardır (Tunç, 2021). Masallar kadar öykülerin de arketipler açısından zengin bir içerik sunduğu düşünülebilir. Literatüre bakıldığında öykülerin birçok arketip barındırmasıyla alana zengin bir içerik sunduğunu ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur (Jung, 2005; Gürses, 2007; Turut, 2016; Özdemir, 2018; Yılmaz, 2019).

Elde edilen bulgular incelendiğinde makalelerin yayın yılları arasında çok fazla değişiklik olmadığı ve yıllara göre konu hakkında yayımlanmış olan makalelerinin sayısında artış olduğu görülmüştür. Konu hakkında yazılmış olan makale sayısındaki artış üzerine psikoloji bölümüne ve çeşitli psikoloji disiplinlerine olan ilginin giderek artmasının etkili olduğu söylenebilir. Literatürde bu ifadeyi destekleyen bulgulara rastlanmıştır (Akınoğlu, 2005; Seligman vd., 2005; Kararımak ve Siviş, 2008; Can ve Cantez, 2018; Arıkan, 2022).

İncelenen makaleler içerisinde en sık ele alınan arketipin gölge olduğu tespit edilmiştir. Gölge arketipini sırasıyla, anne, yaşlı bilge, animus, kahraman, anima, persona, yeniden doğuş, baba, self, hilebaz, asi arketipleri takip etmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde kişiliğin inşasında en önemli arketiplerin; gölge, animus, anima, persona ve self arketipleri olduğunu ve Jung’un da en fazla bu arketiplerin üzerinde durduğu görülmüştür (Geçtan, 1998; Hall ve Nordby, 2006; Kaptan, 2018). İncelenen makalelerde en fazla yer alan arketipler arasında gölge, animus, anima, persona ve self arketiplerinin yer almasında bu durumun etkili olduğu düşünülebilir. Yaşlı bilge, anne, yeniden doğuş ve kahraman arketiplerinin çalışmalarda en fazla rastlanan diğer arketiplerden olmalarında, edebi eserlerin bu arketipler için zengin kaynak sunuyor olması etkili olabilir. Yaşlı bilge arketipi birçok farklı kültürde ve çeşitli edebi metinlerde kahramana yol gösteren ve öykülerin tıkağında noktalar, dönüm noktasında yer alan bilge kişi olarak sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Hubback, 1996; Çavuş, 2017). Atasoy ve Temizkan (2020)’a göre edebiyatta en sık karşımıza çıkan arketip anne arketipidir ve Yürek (2005), modern dünyada insani ilişkilerin giderek zedelendiği toplumlarda mutlak sevgi ve güven unsuru olarak bireylerin sürekli arayışı içerisinde olduğu anne figürünün anne arketipi olarak fazlaca karşımıza çıkmakta olduğunu ifade etmektedir. Korucu (2019), yeniden doğuşun insanlığın ilk ifadelerinden biri olduğunu, çok farklı toplumlarda dahi aynı isimle ifade edildiğini ve yeniden doğuş arketipinin edebiyat alanında zengin bir çeşitlilikle ele alınıyor olduğunu belirtmiştir. Jung (2004)’a göre kahraman arketipi, insanlığın var olduğu günden bugüne dek kesintisiz bir biçimde deneyimlenmiş olan ve sonsuza dek deneyimlenmeye devam edecek olan bir arketiptir. Literatürden elde edilen bulguların, bu çalışmada incelenen makalelerden yola çıkılarak ulaşılan sonuçları destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Darıcı (2013), baba arketipinin genellikle yol gösteren ve otoriteyi temsil eden bir figür olarak karşımıza çıktığını ifade etmiştir. Bu durumun çocuk edebiyatı eserlerinde baba arketipinin ihtiyaç duyulan bir karakter olarak karşımıza çıkmasında etkili olduğu düşünülebilir. Hilebaz arketipi edebi eserlerde kahramanın dostu, hizmetkarı ya da kendi yolundan giden bağımsız bir figür olarak ortaya çıkabilir (Tecimer, 2005). Hilebaz arketipi, bireylerin içinde taşıdığı düşük

karakter özelliklerinin bir toplamıdır (Jung, 2003). Bu durumun, çocuk edebiyatında verilmek istenen temaların kurgulanmasında hilebaz arketipine ihtiyaç duyulmasına neden olduğu düşünülebilir. Kurgulanan olay örgüsünde düşük karakter özelliklerini (Jung, 2003) yansıtmak ya da kahramana yardımcı bir olumsuz figür olarak sunulmak için bu arketip tercih edilebilir. Asi arketipi yerleşik düzene karşı koyan, itaatkâr olmayan, şiddete eğilimli kimseleri temsil etmekte kullanılan bir arketiptir (Woodside ve Megehee, 2010; Bars, 2018). Çoğu zaman karanlık yönü baskın olan bir anti-kahraman temsilidir (Savaş, 2018). Fakat bu arketipin aydınlık yönü temsil eden örnekleri de vardır. Çocuk edebiyatında ele alınan Deli Dumrul karakteri yerleşik bozuk düzene karşı çıkmasıyla aydınlık yönü temsil eden asi arketipinin örneklerindedir (Bars, 2018). Çocuk edebiyatında hem karanlık hem de aydınlık yönü temsil eden asi arketip örneklerinin yer almasının iyi ve kötünün temsilini simgeleştirmede faydalı olacağı düşünülebilir.

Arketiplerle son derece ilişkili olan kavramların başında kolektif bilinçdışı kavramının geldiği söylenebilir. İncelenen makalelerin ikisinde kolektif bilinçdışı kavramına hiç değinilmediği görülür. Jung'un analitik psikoloji kuramı incelendiğinde kolektif bilinçdışı ve arketip kavramının birbirinden ayrı ve bağımsız ele alınmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Jung (2003)'a göre kolektif bilinçdışını meydana getiren şeyler arketiplerdir. Arketipler, kolektif bilinçdışının en önemli unsurlarıdır (Güzel, 2014). Literatür incelemesi sonucunda da bu iki kavramın birbirinden ayrı ve bağımsız olarak ele alınmasının mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Sheldrake, 1987; Rosen vd., 1991; Walters, 1994; Hobson, 2018).

Sonuç olarak, arketiplerin çocuk gelişimi açısından oldukça önemli olduğu (Allan ve Levin 1993; Green, 2008; Çankırlı, 2011; Fordham vd., 2017) ve arketiplerin, çocuk edebiyatında zengin bir kaynak olarak yer aldığı (Daşdemir, 2019; Bakırcı, 2021; Ege ve Toksöz, 2021; Türkan, 2022), görülmüştür. Bu sonuçlardan yola çıkılarak, arketiplerin ve arketiplerle ilişkili kavramların iyi anlaşılmasının çocukların gelişimi için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çocuklarla çalışan araştırmacı ve eğitimcilerin, çocukların davranış ve ifadelerini daha iyi anlayabilmeleri için arketip alanında bilgi sahibi olmalarının önemli olacağı ifade edilebilir.

Öneriler

Çalışmanın sonucunda, arketip kavramına yönelik olarak gelecekte yapılacak çalışmalarda “kolektif bilinçdışı” kavramına değinmeye dikkat edilmesi önerilir. Arketipler için zengin bir kaynak sunan çocuk edebiyatı eserlerinin inceleme alanı genişletilerek yerli ve yabancı daha çok eserin incelenmesiyle literatürde yer alan çeşitliliğe katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Çocuk edebiyatında masal ve öykü türünde ele alınmış olan arketip kavramının diğer çocuk edebiyatı türlerinde de ele alınarak incelenmesi, literatürdeki eksikliğin giderilmesi için faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Akinoğlu, O. (2005). Türkiye’de uygulanan ve değişen eğitim programlarının psikolojik temelleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(22), 31-45. <https://dergipark.org.tr/en/pub/maruaeabd/issue/360/2005>
- Akmeşe, E. (2021). Ateşle oyun filminde bireyin dönüşümü üzerine arketipsel bir analiz. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 6(2), 325-339. <https://doi.org/10.47107/inifedergi.977454>
- Alan, Y. (2020). Türkçe öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatına yönelik görüşleri. *International Journal of Scholars in Education*, 3(2), 135-147. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ueader/issue/59308/820511?publisher=http-egitim-kilis-edu-tr-cv-durmu-c5-9e-burak-pdf>
- Alangu, Tahir (2010). *Ömer Seyfettin- Ülkücü Bir Yazarın Romanı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Allan, J., & Levin, S. (1993). *Born on my bum: Jungian play therapy*. Play therapy in action: A casebook for practitioners, 209-244.
- Arıkan, S. (2022). Psikoloji öğrencilerinin kariyer uyum yetenekleri: demografik faktörler, kişilik ve pozitif psikolojik sermayenin rolü. *Psikoloji Çalışmaları*, 42(2), 427-471. <https://doi.org/10.26650/SP2022-997542>

- Aşkaroğlu, V. (2013). Dede Korkut Hikayelerinden Dirse Han oğlu Buğaç Han anlatısı üzerine simgesel/arketipsel bir çözümleme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(17), 120-132. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kdeniz/issue/16858/175478>
- Atasoy, A., & Temizkan, M. (2020). Ömer Seyfettin'in "Horoz" ve "Dünyanın Nizamı" hikâyelerini modernizm çerçevesinde okumak. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(43), 1-18. <https://doi.org/10.21497/sefad.755468>
- Bakırcı, N. "Hocanın Aklı" adlı masalın sembolik çözümlemesi. *Türkav Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 37-59. <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkav/issue/73463/1207027>
- Balcı, A. (2012). Türkiye'de çocuk edebiyatı üzerine hazırlanan lisansüstü tezler hakkında bir meta-analiz çalışması/A meta-analysis study on post-graduate theses written on children's literature in Turkey. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (17), 195-206. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/19553/208286>
- Bars, M. E. (2018). Deli Dumrul anlatısının arketipsel sembolizm bakımından çözümlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 57-75. <https://doi.org/10.21563/sutad.511040>
- Blomkvist, S. (2002). Persona—an overview. Retrieved November, 22, 2004.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Brodersen, E., & Glock, M. (Eds.). (2016). Jungian perspectives on rebirth and renewal: phoenix rising. *Taylor & Francis*.
- Cantez, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin mutluluk, psikolojik sağlık ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(2), 61-76. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aitdergi/issue/43705/536156>
- Çankırlı, A. (2011). *Çocuk resimlerinin dili*. Zafer Basın Yayın ve Turizm ve Bilg. Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti.
- Çavuş, B. (2017). Latife Tekin'in Berci Kristin çöp masalları romanında yaşlı bilge arketipi. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 87-94. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mikad/issue/33044/339256>
- Çinko, K. Aylak Adam Romanına farklı bir yaklaşım: bir puer aeternus arketipi olarak Bay C. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(4), 950-962. <https://doi.org/10.34083/akaded.807256>
- Darıcı, S. (2013). *Bilinçaltı Reklamcılık ve İletişim Teknikleri*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Daşdemir, C. (2019). Erler karısına koca olmaya giden Keloğlan masalı üzerine arketipsel bir çözümleme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(28), 991-1000.
- Demir, R. (2022). Fantastik edebiyat ve masal-analitik psikoloji yaklaşımına göre-. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 5(1), 250-255.
- Ege, F. (2021). Campbell'in monomit ve Jung'un arketip kavramları bağlamında" Trak-Trak Kabakçığım" masalının incelenmesi. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), <https://doi.org/10.20304/humanitas.809134>
- Erdoğan, M. (2020). Dede Korkut Hikâyelerinden Kanlı Koca oğlu Kan Turalı hikâyesinin arketipsel sembolizm açısından çözümlenmesi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 57-74. <https://dergipark.org.tr/en/pub/buefd/issue/54891/752372>
- Fakirullahoğlu, A. M. (2022). *Jungian analitik oyun terapisi*. Oyun terapisi (Teori Teknik ve Kültüre Has Vaka Örnekleri), 167.
- Fatih, E. G. E., & Toksöz, L. (2021). Momotaro masalı örnekleminde Japon kültüründe kolektif bilinçdışı unsurlar. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 53-73.
- Fırat, H. (2012). Çocuk edebiyatının Türkçe eğitimindeki yeri: biyografi örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 44-56. <https://dergipark.org.tr/en/pub/musbed/issue/23510/250488>
- Fordham, M., Gordon, R., & Hubback, J. (Eds.). (2017). *The Self and Autism: The Library of*

- Analytical Psychology. Butterworth-Heinemann.
- Forster, N. S. (2006). *The analysis of company documentation*. In Documentary research (pp. 83-106). SAGE Publications Ltd.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. Remzi Kitabevi.
- Green, E. J. (2008). Reenvisioning Jungian analytical play therapy with child sexual assault survivors. *International Journal of Play Therapy*, 17(2), 102. <https://doi.org/10.1037/a0012770>
- Gubar, M. (2011). On not defining children's literature. *pmla*, 126(1), 209-216. <https://doi.org/10.1632/pmla.2011.126.1.209>
- Gürses, İ. (2007). Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufi Öykülerin Değerlendirilmesi: Sîmurg Örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 77-96.
- Güzel, C. (2014). Monomit teorisi bağlamında Bayan Toolay destanı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (36), 191-206. <https://doi.org/10.17133/tba.45710>
- Hall, C. S., & Nordby, V. J. (2006). *Jung psikolojisinin ana çizgileri*. Cem Yayınevi.
- Hobson, R. F. (2018). *The archetypes of the collective unconscious*. In Analytical psychology: A modern science (pp. 66-75). Routledge.
- Hoepfl, M. C. (1997). Choosing qualitative research: *A primer for technology education researchers*. 9(1).
- Hubback, J. (1996). The archetypal senex: An exploration of old age. *Journal of Analytical Psychology*, 41(1), 3-18. <https://doi.org/10.1111/j.1465-5922.1996.00003.x>
- Jacobi, J., & Erap, M. (2002). *CG Jung psikolojisi*. İlhan Yayınevi.
- Jung, C. G. (1991). *The Collective Unconscious*. Collected Works.
- Jung, C. G. (2003). *Dört Arketip*, (Çev., M. Bilgin Saydam). Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*, (Çev., Ender Gürol). Payel.
- Jung, C. G. (2010). *Psikoloji ve Din* (2. Baskı). (Çev., Raziye Karabey). Okyanus Kitabevi.
- Jung, C. G. (2015). *Maskülen, Erilliğin Farklı Yüzleri*. (Çev., Didem Gamze Erdinç). Pinhan Yayıncılık.
- Kabalcı, E. S. (2019). Anne Arketipinin Didem Madak'ın Şiirlerindeki İzleri. *Folklor/Edebiyat*, 25(97), 167-182. <http://hdl.handle.net/20.500.11787/3998>
- Kanter, B. (2014). Etik ve estetik bağlamında çocuk edebiyatının sosyolojik boyutu. *Türk Dili Dergisi*, 756.
- Kaptan, N. (2018). *Benlik kurguları açısından ilişki tarzlarının incelenmesi* (Master's thesis). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya.
- Karagözlü, V. (2012). Arketipsel sembolizm bağlamında Mihr ü Vefâ mesnevisinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 7(1). <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3027>
- Kararımak, Ö., & Siviş, R. (2008). Modernizmden postmodernizme geçiş ve pozitif psikoloji. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 102-115.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi* (17. Baskı). Nobel yayın dağıtım, 81, 83.
- Kasımoğlu, S. (2022). Yaşlı bilge adam arketipinin bir örneği olarak Tütü. *Gazi Türkiyat*, (31), 53-61. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziturkiyat/issue/74543/1149184>
- Kavut, S. (2020). Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme Carl Gustav Jung: A Study on His Concepts, Theories and Philosophy. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(2), 681-695. <https://doi.org/10.46442/intjcss.620975>
- Kipmen, S. (2020). "Vasalisa" masalında arketipler ve semboller. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (64), 21-31. <https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniefd/issue/55274/623091>
- Kiral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189. <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbid/issue/54983/727462>
- Koçak, A., & Tekgül, I. K. (2020). Bilgeliliğin tacını takan Alp Salur Kazan. *Motif Akademi Halkbilimi*

- Dergisi*, 13(31), 960-976. <https://doi.org/10.12981/mahder.731525>
- Korucu, A. (2019). Ruh Adam'da animayla aydınlanan yeniden doğuş arketipi: Selim Pusat'ın sonsuz ıstırabı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 710-724. <https://doi.org/10.33206/mjss.499181>
- Korucu, A. A. (2019). Freudyen ve Jungiyen yaklaşımlarla anne olgusu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 133-143. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/43928/538468>
- Kozanoğlu Akin, A. G. (2019). *Ahmet Hamdi Tanpınar'da mesuliyet fikri* (Master's thesis). Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20_500.12812/135872
- Küçükhemek, M., & Serarşlan, M. (2020). Arketipsel eleştiri bağlamında Tender Mercies filminde bireyleşme. *SineFilozofi, özel sayı*(2), 550-569. <https://doi.org/10.31122/sinefilozofi.682594>
- Mark, M., & Pearson, C. S. (2001). *The hero and the outlaw: Building extraordinary brands through the power of archetypes*. McGraw Hill Professional.
- Meyer, M. D. (2003). Utilizing mythic criticism in contemporary narrative culture: *Examining the "present-absence" of shadow archetypes in spider-man*. *Communication Quarterly*, 51(4), 518-529. <https://doi.org/10.1080/01463370309370171>
- Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramı ve Eleştiri*. Cem Yayınevi.
- Oğuzkan, F. (2000). *İyi bir çocuk kitabın, çocuğun ruhsal ve düşünsel gelişimine katkısı var mıdır?* MR Şirin (Ed.), 99, 210-212.
- Önder, Ç. D. (2019). Pınar Kür ve roman kişilerinin erginlenme sürecinde Paris: Jung'un 'yeniden doğuş' arketipine göre bir analiz. *Folklor/Edebiyat*, 25(97), 153-166.
- Özcan, Z. (2021). İlişki yönetimi perspektifinde yeni nesil öykü anlatıcıları olarak sosyal medya fenomenlerinin arketipsel incelemesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 285-312.
- Özdemir, M. (2018). Aşk ve kahramanlık konulu Türk halk hikâyelerinde düşman tipi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 239-266. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ksbd/issue/38325/443957>
- Özen, Ö. & Gülsever, D. (2021). Peter Pan ve Çocuk Hırsız eserlerinde anne kompleksi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (11), 70-86. DOI: 10.46250/kulturder.991783. <https://doi.org/10.46250/kulturder.991783>
- Özünel, E. Ö. (2011). Yazının izinde masal haritalarını okuma denemesi: masal tarihine yeniden bakmak. *Millî Folklor*, 23(91).
- Pancsofar, N., Vernon-Feagans, L., & Family Life Project Investigators. (2010). Fathers' early contributions to children's language development in families from low-income rural communities. *Early childhood research quarterly*, 25(4), 450-463. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2010.02.001>
- Peery, J. C. (2002). Archetype and object: Primary deintegration and primary love in analytical play therapy with young children. *Journal of Analytical Psychology*, 47(3), 407-420. <https://doi.org/10.1111/1465-5922.00328>
- Phillips, J. G., Phillipson, S., & Tyler-Merrick, G. (2021). *Growing children's social and emotional skills: Using the TOGETHER Programme*. Routledge.
- Pietikainen, P. (1998). Archetypes as symbolic forms. *Journal of Analytical Psychology*, 43(3), 325-343. <https://doi.org/10.1111/1465-5922.00032>
- Rizakiah, S., Sili, S., & Kuncara, S. D. (2018). *An analysis of main characters in Warm Bodies film using Jung theory of archetypes*. Samarinda, Mulawarman University.
- Rosen, D. H., Smith, S. M., Huston, H. L., & Gonzalez, G. (1991). Empirical study of associations between symbols and their meanings: Evidence of collective unconscious (archetypal) memory. *The Journal of Analytical Psychology*, 36(2), 211-228. <https://doi.org/10.1111/j.1465->

[5922.1991.00211.x](#)

- Sarıççek, M. (2014). *Gölgeler'de "gölge" arketipi*. Mehmet Âkif ve Gölgeler, 66.
- Savaş, S., & Doruk, S. K. (2018). Arketipsel imgelerin ikna boyutu ve Türk reklamlarında görülme sıklığı üzerine bir araştırma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (28), 205-237. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.436045>
- Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., & Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: empirical validation of interventions. *American psychologist*, 60(5), 410. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.5.410>
- Serrican, E. (2015). Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramındaki arketip kavramının edebiyata yansması. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1460-1472. <http://hdl.handle.net/20.500.11787/4363>
- Sevim, O. (2020). Çocuk edebiyatıyla ilgili lisansüstü çalışmalardaki eğilimler: Bir içerik analizi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 124-144. <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkegitimdergisi/issue/54397/726291>
- Sheldrake, R. (1987). Part I: Mind, memory, and archetype morphic resonance and the collective unconscious. *Psychological Perspectives*, 18(1), 9-25. <https://doi.org/10.1080/00332928708408747>
- Snowden, R. (2013). *Jung: kilit fikirler*. Optimist.
- Stevens, A. (1999). *Jung* (Çev., Ayda Çayır). Kaknüs Yayınları.
- Şahin Yavuzer, M. (2018). Cemal Süreya'nın şiirlerinde kadın arketipi. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 133-150. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyusbed/issue/43563/533042>
- Şenocak, E., & Doğan, O. (2020). Bitlis efsanelerinin "self (ben/kendilik)" ve "gölge" arketipi açısından tahlili. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6(4), 715-730. <https://doi.org/10.20322/littera.798896>
- Tecimer, Ö. (2005). *Sinema modern mitoloji*. Plan B Yayıncılık.
- Todres, J., & Higinbotham, S. (2015). *Human rights in children's literature: Imagination and the narrative of law*. Oxford University Press.
- Tunç, A. (2021). *Çocuk edebiyatı eserlerine psikanalitik bir yaklaşım (Roald Dahlin çocuk kitapları örneği)* (Master's thesis). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/518714>
- Turut, A. (2016). Yusuf Atılgan'ın "Çıkılmayan" adlı öyküsünde gölge arketipi ve kitle psikolojisi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 1(2), 221-227. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.267193>
- Türkan, H. K. (2022). "Altın Bülbül" masalının Jung'un arketipsel sembolizm kuramı bağlamında incelenmesi. *Asya Studies*, 6(22), 117-124. <https://doi.org/10.31455/asya.1128641>
- Türkan, K. (2018). Tahir ile Zühre hikâyesinin çeşitli varyantlarında gölge arketipi. *Türkbilig*, (36), 137-146. <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkbilig/issue/52841/698029>
- Uğurlu, Y. S. (2022). Persona (maske) arketipi açısından Orhan Kemal'in Murtaza romanı. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 1313-1319. <https://doi.org/10.11616/asbi.1159993>
- Uygur, H. K., & Mungan, H. S. (2021). Mardin'den derlenen Keloğlan masalına arketipsel bir yaklaşım. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(26), 34-51. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.895887>
- Wach, E., & Ward, R. (2013). Learning about qualitative document analysis. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/2989>
- Walters, S. (1994). Algorithms and archetypes: evolutionary psychology and Carl Jung's theory of the collective unconscious. *Journal of social and evolutionary systems*, 17(3), 287-306. [https://doi.org/10.1016/1061-7361\(94\)90013-2](https://doi.org/10.1016/1061-7361(94)90013-2)
- Weigel, D. J., Martin, S. S., & Bennett, K. K. (2006). Contributions of the home literacy environment

- to preschool-aged children's emerging literacy and language skills. *Early Child Development and Care*, 176(3-4), 357-378. <https://doi.org/10.1080/03004430500063747>
- Woodside, A. G., & Megehee, C. M. (2010). Advancing consumer behaviour theory in tourism via visual narrative art. *International journal of tourism research*, 12(5), 418-431. <https://doi.org/10.1002/jtr.762>
- Yılmaz, M. (2012). Anima-animus kavramları çerçevesinde Ömer Seyfettin'in Yalnız Efe hikâyesinin değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 7(1). <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2714>
- Yılmaz, N. Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" adlı öyküsündeki arketip (sel imge)ler. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 3(3), 234-244. <https://doi.org/10.31465/eeder.621295>
- Yürek, H. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında modernizmin yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mersin.
- Yılmaz, B., & Bektaş, S. (2019). Marka kişiliği oluşumunda ve yansıtılmasında reklamlarda arketip kullanımı: Türkiye'nin en değerli ilk 10 markasının reklamlarına yönelik bir analiz. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 90-116. <https://doi.org/10.31123/akil.620396>

STRUCTURED ABSTRACT

Analysis of Archetypes in Children's Literature Works

Introduction

Children's literature consists of oral and written works that appeal to children's imagination and emotions (Gubar, 2011). Novels, short stories, fairy tales, poems, travelogues and biographical works are the main genres of children's literature (Oğuzkan, 2000). Archetypes constitute the common heritage of humanity and in appropriate situations, reveal similar feelings, thoughts and behaviors in all individuals regardless of social status, belief, nation, geography or historical time (Pietikainen, 1996; Serrican, 2015). Archetypes are one of the concepts encountered in the psychological analysis of literary works (Jacobi, 2002). The existence of archetypes, which are frequently found in literary works, is best revealed through literary studies (Moran, 2002).

While some of the definitions of archetypes were made by Jung himself, some archetype definitions were created by different names working in the field. Mark and Pearson (2001), one of the names working in the field of archetypes, tried to reduce archetypes to 12 main categories based on Jung's work. These archetypes are: innocent, one of us, hero, helper, explorer, rebel, lover, creator, jester, sage, magician and ruler (Eren & Dal, 2019; Mark & Pearson, 2001). Although Jung explained the number of archetypes as "the amount of beings in the universe", there are some archetypes that he frequently mentioned, explained and elaborated on. Hall and Nordby (2006) stated that Jung especially emphasized the archetypes of persona, shadow, self, anima and animus. Apart from these archetypes, many other types of archetypes have been defined by Jung and other researchers. It is possible to come across the names of mother, father, rebirth, puer aeternus and many more archetypes.

Method

In this study document analysis method is among qualitative research methods was used. In the data collection phase of the study, the word "archetype" was first searched from the DergiPark database. While searching through the database, no date limitation was made, and all articles that could be accessed through the DergiPark database from 19/02/2023 were examined and screened. On February 19, 2023, a total of 177 articles were accessed when the word "archetype" was searched. Of the articles accessed, only children's literature review studies published in Turkish and based on Jung's concept of archetype were included in the scope. Studies outside of these criteria were excluded and not included in the study. As a result of the inclusion and exclusion procedures, 17 articles were included in the scope of the study.

Results and Discussion

It was observed that the only types of children's literature analyzed within the scope of archetypes were fairy tales and stories. The fact that fairy tales offer narratives that are open to analysis due to the fact that they contain symbols and symbols can be considered an effective factor in this situation. Özünel (2011) used the expression "It is like the gene map of the society in terms of the codes it contains" for the fairy tale. This expression is similar to the definitions of the archetype concept. This connection between the concept of fairy tale and archetype suggests that the fairy tale genre is a rich field of study for the concept of archetype.

When the findings obtained were analyzed, it was seen that there was not much change between the publication years of the articles and there was an increase in the number of articles published on the subject over the years. It can be said that the increasing interest in the psychology department and various psychology disciplines is effective on the increasing in the number of articles written on the subject. Findings supporting this statement were found in the literature (Akınoğlu, 2005; Arıkan, 2022; Can & Cantez, 2018; Seligman et al., 2005).

It was determined that the most frequently addressed archetype in the analyzed articles was the shadow. The shadow archetype was followed by the archetypes of mother, old sage, animus, hero, anima, persona, rebirth, father, self, trickster, rebel, respectively. When the studies in the literature were examined, it was seen that the most important archetypes in the construction of personality are shadow, animus, anima, persona and self-archetypes and Jung emphasized these archetypes the most (Geçtan, 1998; Kaptan, 2018; Hall & Nordby, 2006). It can be thought that this situation is effective in the fact that shadow, animus, anima, persona and self-archetypes are among the most common archetypes in the articles analyzed.

It can be said that the concept of the collective unconscious is one of the concepts that are highly related to archetypes. In two of the analyzed articles, the concept of collective unconscious is not mentioned at all. When Jung's analytical psychology theory is analyzed, it is concluded that it is not possible to deal with the concept of collective unconscious and archetype separately and independently from each other. According to Jung (2003), the things that constitute the collective unconscious are archetypes. Archetypes are the most important elements of the collective unconscious (Güzel, 2014). As a result of the literature review, it was concluded that it is not possible to handle with the two concepts separately and independently from each other (Hobson, 2018; Rosen et al., 1991; Sheldrake, 1987; Walters, 1994).

As a result of the study, it was seen that archetypes are very important for child development (Allan & Levin 1993; Çankırılı, 2011; Green, 2008; Fordham et al., 2017) and that archetypes are a rich source in children's literature (Bakırcı, 2021; Daşdemir, 2019; Ege & Toksöz, 2021; Türkan, 2022). Based on these results, it is thought that a good understanding of archetypes and concepts related to archetypes is very important for children's development. In addition, it can be stated that it will be important for researchers and educators working with children to have knowledge in the field of archetypes in order to better understand children's behaviors and expressions.

